

De mystiska tecknen på baksidan av runstenen i Färlöv

Publicerat 30 maj 2016

*Den märkliga runstenen vid Färlöv, som hittades 1997. Till höger ser man en detalj av tecknen på baksidan.
Foto Magnus Källström*

Jag antydde att jag eventuellt skulle skriva något mer om vår Skåneresa och så blir det nu. Under den första dagen gjorde vi nämligen också ett hastigt besök vid Färlövsstenen utanför Kristianstad och detta påminde mig om några tidigare upptäckter. Just denna runsten hade jag ju faktiskt sett redan sommaren 2012 och då gjort en del iakttagelser, som jag nog inte har delgett särskilt många. Kanske är det dags att ventilera dessa tankar.

Stenen, som utgör det senaste runstensfyndet i Skåne, framkom under rätt märkliga omständigheter. Den påträffades nämligen vid en arkeologisk schaktövervakning i samband med planteringen av en allé hösten 1997, och råkade lyckosamt nog ligga omkullfallen i marken precis där man hade placerat en av planteringsgroparna. I gropen påträffades också stenens fundament, vilket betyder att vi vet att den då befann sig på sin

ursprungliga plats. Runstenen har stått i kanten av ett stort gravfält, som ännu finns kvar och där man genom undersökningar vet att det har använts från romersk järnålder till och med vikingatid.

Färlövstenen är sannolikt den äldsta runsten som hittills har påträffats i Skåne, men tyvärr kan vi inte säga exakt hur gammal den är. Runorna är nämligen svårt skadade och det går inte att få något sammanhang i texten. Det är faktiskt så illa att vi inte ens kan säga om den är ristad med äldre eller yngre runor. Den runa som har formen av en rak stav med ett kryss kan nämligen både tolkas som en **a**-runa i en senurnordisk eller tidigvikingatida runrad eller som en **h**-runa i den vanliga varianten av de yngre runorna. Den runa som ser ut som en uppåtvänd gaffel är antingen en urnordisk **r**-runa eller en vikingatida **m**-runa.

Stenen är faktiskt inte bara ristad på framsidan utan också på baksidan, vilket upptäcktes först efter att den hade rests på sin nuvarande plats. Det är något oklart när denna ristning blev känd, men det bör ha skett senast i början av 2000-talet.

I juni 2012 var jag ute på en fem dagar lång forskningsresa för att undersöka ett antal runristningar i Syd- och Mellansverige i samband med mitt forskningsprojekt Runsvenska skrifttraditioner. Bland annat var jag intresserad av stungna **n**-runor i medeltida runinskrifter, vilket förde mig till orter som Fornåsa i Östergötland och Blädinge och Ukna i Småland. På programmet stod också Färlövstenen, eftersom jag även har ett särskilt intresse för inskrifter från övergångsperioden mellan den äldre och yngre futharken. Givetvis ville jag också veta vad det var för ristning som fanns på baksidan av stenen och om det kunde röra sig om runor.

Att det som finns på stenens baksida är ristat råder det ingen tvekan om, men det är inte lika lätt att avgöra vad det ska föreställa. Det rör sig om tre 11–12 cm höga tecken, som står upptill till vänster på stenen. Tecknen har bland annat uppfattats som tre **t**-runor, men de har snarare formen av spinkiga svampar i genomskärning. På ömse sidor om varje tecken finns dessutom ett antal snedställda korta streck. Så här kalkerade jag av dem 2012:

En tanke är givetvis att det rör sig om någon form av lönnrunor och eftersom streckens antal är olika vid varje tecken skulle det kunna handla om det kända system som bygger på runradens indelning i tre ätter och runornas position inom respektive ätt. För att det ska bli lite svårare räknades också ätterna baklänges på detta sätt:

3.	2.	1.
ƿ ƿ ƿ † R ƿ	* † † † †	↑ B ƿ † †
f u p o r k	h n i a s	t b m l r
1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

Lönnrunor som baserade på detta system förekommer bland annat på [Rökstenen](#), men finns också i runinskrifter över hela Norden och principerna var kända långt upp i medeltiden.

Vad fick jag då när jag försökte läsa tecknen på Färlövstenen som sådana lönnrunor? Det första tecknet har två streck till vänster och fyra till höger, vilket borde betyda den andra ättens fjärde runa dvs. **a**. Det andra tecknet ser ut att ha tre streck till vänster och fem till höger, alltså **r**, och det sista två streck till vänster och två till höger och blir då **n**. Till min förvåning bildade de antagna lönnrunorna tillsammans runföljden **arn**(!), vilket ju leder tankarna till ett helt annat landskap.

Nu tillhör namnet Arn inte bara den sentida diktens värld, utan finns också på runstenar, exempelvis i Täby utanför Stockholm (U 155) och vid Högom i Sundsvall (M 11). Namnet är identiskt med ordet örn och på nusvenska är det egentligen riktigare att återge det just som Örn.

Huruvida detta namn förekommer på Färlövstenen är dock inte helt givet, eftersom jag i ett par fall tvekade angående antalet streck. Om den stora punktlika figuren i det andra tecknet som har en annan riktning än de övriga strecken, inte hör till ristningen får man här i stället 2:5 dvs. **s** och om det lite osäkra strecket längst ned till vänster om det sista tecknet faller bort blir detta tecken i stället 1:2 dvs. **b**. Det kan i så fall också stå **asb**, vilket inte direkt kan kopplas ihop med något känt ord eller namn. Samtidigt vet vi inte om denna ristning är bevarad i sin helhet. Stenen är nämligen avslagen efter det tredje tecknet och det är fullt möjligt att raden ursprungligen kan ha fortsatt.

Jag noterade också att det finns en påtaglig skillnad i ristningstekniken mellan framsidans runor och tecknen på stenens baksida. De förra är ristade med smala och grunda linjer, medan de senare är mycket breda och djupa. Jag har därför funderat på om ristningarna verkligen är samtida eller om baksidans ristning kan ha tillkommit under en tidigare period och kanske ska uppfattas på ett helt annat sätt. Alla (någorlunda rimliga) förslag mottages därför med stor tacksamhet!

Vid vårt hastiga besök vid Färlövstenen för ett par veckor sedan fanns det ingen tid att fördjupa sig särskilt mycket i denna ristning, utan det får bli under lugnare former vid ett senare tillfälle. Den som råkar ha vägarna förbi Färlöv i sommar kan själv prova att tyda tecknen. De är lyckligtvis inte uppmålade och kan därför granskas förutsättningslöst av alla och envar. Vid lunchtid faller också solljuset mycket fint över denna yta.

>> Magnus Källström är runolog, docent och forskare inom runforskningsområdet vid Riksantikvarieämbetet

PS. En intressant rapport från de arkeologiska undersökningarna vid Färlöv kan man hitta [här](#) och den som till äventyrs har blivit nyfiken på vad stungna **n**-runor är för något kan alltid titta [här](#). DS.